

Makedonya ve Türkiye İlköğretim Okulları 6, 7 ve 8. Sınıflarda Okutulan Müzik Ders Kitaplarındaki Eğitim Müziği Eserlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi

Güler NEBİ & Sadık YÖNDEM

Özet – Bu araştırmada, Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 2003/2004 öğretim yılında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarındaki eğitim müziği eserlerinin karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Her iki ülkeye ait müzik ders kitaplarında bulunan sözlü eğitim müziği eserleri arasında var olan benzerlikler ve farklılıklar betimlenmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak kaynak tarama ve inceleme teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın yöntemine uygun olarak elde edilen veriler betimsel ve istatistik yöntemleri ile değerlendirilip yazılı ve sayısal değerlere dönüştürülerek yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda, Makedonya’da ve Türkiye’de yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eserlerin bir çok yönden benzerlikleri ve farklılıkları olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Makedonya, Türkiye, müzik ders kitapları, eğitim müziği, okul şarkıları.

Abstract – *The Comparison Analysis of Educational Music Composition That Are Consisted in The Music Education Book Used in 6, 7 and 8th Grade at Primary Schools Between Macedonia and Turkey* – This research comments on the comparing analysis of educational music content of the primary-school educational music books regarding to 6, 7 and 8. grade, used in the 2003/2004 school-year, between Macedonia and Turkey. It represents the resemblances and the differences between the textual educational music material which is used in the educational music books, in both countries. In the research, source search and examine techniques are used as material gathering methods. The material, that has been gathered appropriate to the method of the research, it has been interpreted, evaluating it by taking into consideration statistics and describe methods and transforming it into numerical and written values. As a result of the research, it has been shown that, from various aspects, there are resemblances and differences between the content of the educational music books between Macedonia and Turkey.

Key words: Macedonia, Turkey, Educational Music Books, Educational Music, School Songs.

Giriş

Toplumlar, kültürel varlığının devamını sağlamak amacıyla, kendi kültürünü yeni nesillere aktarabilmek için arayışlara yönelmiştir. Sahip olduğu kültürü yeni nesillere aktarmak amacıyla bireylerin evrensel ve bireysel özelliklerini inceleyerek bireyleri kültürelmede ne tür yöntemlerin uygulanması gerektiği konusunda çeşitli fikirler

Güler Nebi, Müzik Öğretmeni, Makedonya Cumhuriyeti; Sadık Yöndem, A.İ.B.Ü. Öğretim Üyesi. Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yaptığı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Haziran 2009, ss. 97-111.

Mersin University Journal of the Faculty of Education, Vol. 5, Issue 1, June 2009, pp. 97-111.

geliştirmişlerdir. Kültürlemenin gereğini önemsemekle birlikte, toplumlar kültürlemeyi planlı ve amaçlı olarak gerçekleştirmek istemişlerdir. Böylece, toplumlarda kültürleme işleminin bilinçli bir şekilde yapılması sonucu eğitim ortaya çıkmıştır. Demirel'e (2003, s. 24) göre, "eğitim, kültürlemenin planlı ve amaçlı olarak yapılan kısmıdır".

Düşünürler tarafından eğitimin birçok tanımı yapılmıştır. Eflatun; "Eğitim, bedene ve ruha yetenekli olduğu yetkinliği vermektir.", Çicero; "Eğitim, çocuğu insan haline getirmek sanatıdır.", Rousseau; "Eğitim, doğaya göre insan yetiştirmektir", Stein; "Eğitim, yetileri, hep birden ve uyumlu olarak geliştirmektir.", Mill; "Eğitim, kişiyi, önce kendisi, sonra başkası için mutluluk aracı yapmaktır.", Durkheim; "Eğitim, yetişkin kuşakların, toplumsal yaşama elverişli olmayanlar üzerinde yaptığı etkidir." (Aktaran, Binbaşoğlu, 1981, s. 27).

Çağdaş eğitim anlayışı eğitim sürecinden geçen bireylerin çok yönlü olarak eğitilmesini, kültürlenmesini, gelişmesini ve bilinçlenmesini amaçlamaktadır. Uçan'a (1997) göre "Eğitim; bilim, teknik ve sanatın her üçünü de kapsayan bir içerikle düzenlenerek, bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme, geliştirme ve yetkinleştirmede en etkili süreç niteliğini kazanır. Böyle bir eğitim, bireyi biyopsişik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla, bedensel, bilişsel, duyuşsal ve devinışsel davranış yapılarıyla dengeli bir bütün olarak, en uygun ve en ileri düzeyde yetiştirmeyi amaçlar. Sanat eğitimi bu amaca dönük eğitim sürecinin üç ana boyutundan, üç ana bileşeninden biridir. Müzik eğitimi ise, çeşitli kollara ayrılan sanat eğitiminin başlıca dallarından birini oluşturur." Sanat eğitiminin dallarından biri olan müzik eğitiminin birey üzerindeki rolü çok önemlidir. Müzik eğitimi ile genç bireylerin yaşadıkları çevrede etkin ve neşeli katılım sağlamalarına yönelik yetkinlik kazandırılmaktadır. Bu bağlamda müzik eğitimi kurumlara bağlı olarak çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Pojgay'a (1950) göre, "Müzik eğitimi özellikle iki türde uygulanmaktadır. Bunlardan biri sanatçı müzisyen yetiştiren müzik okulları, diğeri ise müzik eğitimi ve müziksel yeteneği geniş halk kitlelerine yayma görevi olan ilköğretim okulları ve çeşitli popüler müzik kurumlarıdır".

Makedonya'da Müzik dersi zorunlu ders olarak okutulmaktadır. 1-5. sınıflarda müzik dersini sınıf öğretmeni vermektedir. Müzik dersi 6-8. sınıflarda müzik öğretmenleri tarafından yürütülmektedir. Yıllık planlamaya göre 1-5. sınıflarda haftada ikişer ders 6. sınıflarda haftada 2, yıllık toplam 72 ders 7-8. sınıflarda haftada birer yıllık toplam 36 saat ders yapılmaktadır. 6-7-8. sınıflarda koro ve orkestra dersi de zorunlu ders gibi sayılmaktadır. Koro dersi için haftada 3 ders, orkestra için 3 ders ayrılmıştır. Bu dersler etkinlik gibi sayılmaz zorunlu ders olarak sayılmaktadır.

Makedonya Cumhuriyeti eğitim bakanlığınca müzik eğitiminin amacı ve kapsamı müzik dersi programında şu şekilde tanımlanmaktadır (1998): "Müzik dersinde konular ve etkinlikler, müzik okur-yazarlığının geliştirilmesinin devamının sağlanmasına, bilgilerin çoğaltılması ile farklı müziksel ifade türlerine yönelik yeteneklerin geliştirilmesine, kademeli bir şekilde halk müziği yaratıcılığına, klasik müziğe, çağdaş müziğe, eğlence müziğine, kilise ile ruhsal dini (ilahî) müziğe ait eserlerle tanışmasını,

müzik eserleri ile kendi kendine tanışmasına yönelik ilginin teşvik edilmesini ve müzik sanatının insanın hayatındaki ve çalışmasındaki önemine yönelik sevgi ve bilincin geliştirilmesini sağlamaktadır” (Makedonya Pedagoji Kurumu, 1998).

Müzik dersinde temel eğitsel kaynak olarak müzik ders kitabı kullanılmaktadır. Çağdaş eğitim anlayışı, yayımlanan müzik ders kitaplarının çeşitli açılardan değerlendirilerek yayımlanmasını gerektirmektedir. Müzik dersindeki sorunların önemi ve karmaşıklığı karşısında müzik ders kitabı kendi didaktik donanımının, ilgili sorulara cevap vermesi açısından önemlidir. “Kitap, bilgilerin temel kaynağı olan temel işlevini korumakla birlikte bilgilerin çalışılmasına ve öğrenilmesine yönelik öğrencinin kendi kendine çalışabilmesinde yardımcı araç olarak da işlevde bulunmalıdır” (Kolarovska-Gmirya, 1998, s. 68).

Eğitim müziği eserleri genelde iki türe ayrılmaktadır: Birincisi sözü ve müziği olanlar, ikincisi ise sadece müziği olan eserlerdir. Eğitim müziğinin ilköğretimde müzik dersi kapsamında önemi çok büyüktür. İlköğretim okullarında kullanılan müzik ders kitaplarına seçilen eğitim müziği eserlerinin eğitsel, konusal, yapısal, sitil, biçim ve tür açılarından değerlendirilerek seçilmesi gerekmektedir. Çocuklara öğretilecek olan eğitim müziği eserlerinde aranacak olan nitelikler şunlardır: eserlerin çocuğun gelişim seviyesine uygun olması, ses genişliklerinin dar olması, konuların çeşitlilik göstermesi. Müzik dersinin okullarda uygulanmaya başlanması ile eğitim müziği eserleri bireylerin yaş durumuna, gelişim özelliklerine, konu çeşitliliğine, eğitsel ve kullanım amacına göre düzenlenerek belirli plan ve programa dayalı olarak öğretilmeye başlanmıştır. Yönetken’e göre, “Okul şarkısı, ister özgün, ister uyarlama, ister halk ezgisi olsun, çocuk beğeni ve psikolojisine, onların düzeyine uygun olmak zorundadır” (Yönetken, 1951; aktaran, Say, 1996).

Günümüzde yayımlanan müzik ders kitapları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre içerik yönünden değişiklik göstermektedirler. Ülkeler arasında değişiklik gösteren bu kitapların karşılaştırması yapıp öncelikli özellikleri belirlenerek bilgi paylaşımı gerçekleştirilir. Bu tür çalışmalar eğitim alanında karşılaştırmalı eğitim alanına dahil edilmektedir. Demirel’e (2002) göre, “Karşılaştırmalı eğitim, daha çok bir ülkede beliren eğitim sorunlarına çözüm getirmede karşılaştırmalı eğitim çalışmalarına yer verilmekte ve değişik ülkelerde benzer sorunların nasıl çözüldüğüne bakılmaktadır”. Bu tür çalışmaların gerçekleştirilmesi eğitim sorunlarına çözüm yollarının bulunmasına yöneliktir. “Karşılaştırmalı eğitim toplumlarda var olan eğitim problemlerini ve bu problemlerin meydana gelmesindeki nedenleri saptamak ve yorumlayabilmektedir” (Emin, 2005, s. 2). “Halklar ve devletler arasında yalnızca ekonomik değil kültürel ve fikişsel değişimler de yapılmaktadır. Bu değişim, ulusal eğitim sistemini zenginleştirici ve genişletici biçimde etki eder. Karşılaştırmalarla kendi ulusunda neyin eksik olduğu ve diğer ülkelerin nelere sahip oldukları öğrenilir. (Ültanır, 2000, s. 7).

Bu amaçla Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarındaki eğitim müziği eserlerinin karşılaştırmalı incelemesinin yapılarak her iki ülkede müzik eğitiminde kullanılan eğitim müziği eserleri arasında

benzerlik ve farklılıkların betimlenmesi ve ülkelerin müzik eğitiminde kullandıkları eserlerin özelliklerinin eğitim müziğine katkıları incelenmiştir. Yapılan karşılaştırma, şarkı, türkü gibi müzik öğretim materyallerinin çeşitli özelliklerinin incelenmesi ve bunların her iki ülkede kullanım oranı ve şekli ile sınırlıdır. Bu karşılaştırmada her iki ülkenin ortak kültür ve etnik bağlarının olması dolayısıyla daha çok benzerliklerinin olabileceği bunun yanı sıra farklı yaklaşımların da belirlenerek ortaya konulması göz önünde bulundurulmuştur.

Problem

Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarındaki eğitim müziği eserlerinde benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Alt Problemler

Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarında;

- 1- Eğitim müziği eserlerinin türleri ve kullanım sıklığı sınıflara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
- 2- Tonal ve modal yapıdaki eğitim müziği eserlerine ne ölçüde yer verilmiştir?
- 3- Anonim eserlerin sayısı sınıf düzeyi ve ülkeler arasında farklılık göstermekte midir?
- 4- Eserler hangi formlardan oluşmakta, sınıf düzeyi ve ülkelere göre ne sıklıkta kullanılmaktadır?
- 5- Nüans işaretleri ve hız terimleri ne sıklıkta kullanılmaktadır?
- 6- En çok kullanılan ölçü birimleri hangileridir?
- 7- Hangi ses aralıkları ne sıklıkta kullanılmıştır?

Sınırlılıklar

- 1- Makedonya ve Türkiye ilkokullarında 2003/2004 öğretim yılında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulmakta olan müzik ders kitapları ile,
- 2- İncelenen kitaplardaki sözlü eğitim müziği eserleri ile sınırlıdır.
- 3- Kitaplarda örnek olarak verilen bestecilere ait sözsüz tanıtım müzikleri, başlıksız ve yarım şekilde verilmiş –bitirilmemiş- sözlü eğitim müziği eserleri ve her iki ülkenin milli marşları öğrenci seviyelerinin üstünde olduğu için araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.
- 4- Çalgı eşliği şifrelenmiş eşlikler araştırma dışında tutulmuştur.

Yöntem

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırma betimsel bir araştırma olup veriler kaynak taraması ve inceleme yoluyla elde edilmiştir. Çalışma ülkeler arasında yatay bir karşılaştırma yoluyla yapılmıştır.

Araştırma evrenini Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 2003/2004 öğretim yılında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 2003/2004 öğretim yılında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarından, her ülkeden her sınıf düzeyinde random yoluyla seçilmiş 12 kitap oluşturmaktadır. Kitapların altısı Makedonya Cumhuriyeti'nde, altısı ise Türkiye Cumhuriyeti'nde yayımlanmıştır. Her iki ülke için ikiye yazar grubu olmak üzere toplam 4 grup seçilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme Oluşturan Kitapların Ülkeler ve Yazarlara Göre Dağılımı

	<i>Makedonya Cumhuriyeti</i>	<i>Türkiye Cumhuriyeti</i>
Müzik ders kitabı 6. sınıf 1. yazar gurubu	Ankisa Vitanova, Zvonimir Atanasov ve Slavyanka Dimova, <i>Muzičko Obrazovanie Za VI. Oddelenie</i> . Prosvetno Delo A. D., Skopye, 2002.	Kadir Karkın, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 6</i> . Elit Yayıncılık, İstanbul, 2002.
Müzik ders kitabı 7. sınıf 1. yazar gurubu	Ankisa Vitanova, Zvonimir Atanasov ve Vera Angelovska, <i>Muzičko Obrazovanie Za VII. Oddelenie</i> . Evro Kult 2000, Skopye, 2002.	Kadir Karkın, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 7</i> . Elit Yayıncılık, İstanbul, 2002.
Müzik ders kitabı 8. sınıf 1. yazar gurubu	Ankisa Vitanova, Zvonimir Atanasov ve Vesna Malyanovska, <i>Muzičko Obrazovanie Za VIII. Oddelenie</i> . Evro Kult 2000, Skopye, 2002.	Kadir Karkın, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 8</i> . Elit Yayıncılık, Ankara, 2002.
Müzik ders kitabı 6. sınıf 2. yazar gurubu	Tode Radevski, Stoyan Stoykov ve Vanço-Jan Kolev, <i>Muzičko Obrazovanie Učebnik Za VI. Oddelenie</i> . İnel, Skopye, 2002.	Olcayto Ayarman ve Bülent Aksan, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 6</i> . Özgün Matbaacılık, Ankara, 2002.
Müzik ders kitabı 7. sınıf 2. yazar gurubu	Tode Radevski, <i>Muzičko Obrazovanie VII</i> . İnel, Skopye, 2002.	Olcayto Ayarman ve Bülent Aksan, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 7</i> . Özgün Matbaacılık, Ankara, 2002.
Müzik ders kitabı 8. sınıf 2. yazar gurubu	Tode Radevski ve Nela Radevska, <i>Muzičko Obrazovanie Za VIII. Oddelenie</i> . İnel, Skopye, 2002.	Olcayto Ayarman ve Bülent Aksan, <i>İlköğretim Müzik Ders Kitabı 8</i> . Özgün Matbaacılık, Ankara, 2002.

Bu araştırma boyunca Makedonya ve Türkiye müzik ders kitaplarındaki eğitim müziği eserleri çeşitli açılardan karşılaştırılırken, zaman zaman başka araştırmalarda kullanılan yöntemlerden yararlandığı gibi, bazı durumlarda amaca hizmet edecek metodoloji araştırmacı ve danışmanı tarafından yaratılmıştır. Makedonya ve Türkiye ders kitaplarındaki tabloların oransal karşılaştırılması için nicelik temelli bir metodoloji oluşturulmuştur.

Kaynak tarama ve inceleme yöntemleri ile elde edilen veriler betimsel ve istatistik çözümlene yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde yüzdelere bakılarak yorumlar yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Makedonya ve Türkiye ilköğretim okullarında 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulan müzik ders kitaplarındaki eğitim müziği eserlerinin türleri ve kullanım sıklığı sınıflara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

Tablo 2. *Eğitim Müziği Eserlerinin Türleri ve Kullanım Sıklıklarının Sınıflara ve Ülkelere Göre Dağılımı*

		Klasik Batı Müziği		Okul şarkısı		Okul marşları		GHM ³		GSM ⁴		Uyarlama		Toplam eser sayısı	Gruplar toplamı
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
6. sınıf	M (1) ¹	2	8	9	38	-	-	10	42	2	8	1	4	24	76
	M (2)	1	2	6	12	-	-	34	65	1	2	10	19	52	
	T (1) ²	-	-	25	45	5	9	18	33	2	4	5	9	55	
	T (2)	1	1	30	44	7	10	21	31	2	3	7	10	68	
7. sınıf	M (1)	1	13	2	25	-	-	2	25	1	13	2	25	8	38
	M (2)	1	3	4	13	1	3	21	70	-	-	3	10	30	
	T (1)	-	-	17	33	6	12	16	31	2	4	11	21	52	
	T (2)	1	2	23	40	6	11	13	23	4	7	10	18	57	
8. sınıf	M (1)	-	-	2	22	-	-	6	67	-	-	1	11	9	23
	M (2)	-	-	6	43	1	7	3	21	-	-	4	29	14	
	T (1)	4	9	15	34	4	9	8	18	7	16	6	14	44	
	T (2)	2	4	19	42	5	11	11	24	5	11	3	7	45	
Toplam		13	3	153	33	35	8	163	36	26	6	63	14	458	

(¹) M (1): Makedonya Cumhuriyeti birinci yazar grubu; (²) T (1): Türkiye Cumhuriyeti birinci yazar grubu; (³) GHM: Geleneksel Halk Müziği; (⁴) GSM: Geleneksel Sanat Müziği.

Tablo 2’de görüldüğü gibi Makedonya’da 6. sınıflarda okutulan kitaplarda toplam çalışma sayısı 76, Türkiye’de 6. sınıflarda okutulan kitaplardaki çalışma sayısı 123 tür. Bu durum Makedonya’da 7. sınıflarda 38 çalışmaya karşın Türkiye’de 109 adettir. Makedonya’da 8. sınıfta 23 toplam çalışmaya karşın Türkiye’de 89 çalışma bulunmaktadır. Türkiye’deki kitaplarda eğitim müziği eserlerinin sayısının her sınıfta daha fazla olduğu görülmektedir.

Makedonya’da yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinin sayısının, Türkiye’de yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinin sayısından daha az olduğu gözlemlenmektedir. Kitaplarda en fazla yer alan türler arasında halk müziği eserleri 163adet (%36) ve okul şarkıları 153 adet (%33) oranıyla çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durum hem Makedonya’da yayımlanan kitaplarda hem Türkiye’de yayımlanan kitaplarda görülmektedir. Eserler arasında en az sayıda bulunan müzik türleri ise Klasik Batı Müziği eserleri 13 adet (%3) ve Geleneksel Sanat Müziği eserleridir 26 adet (% 6). Bu durumun kitap yazarlarının klasik batı müziği ve geleneksel sanat müziği eserlerinin yorumlanmadaki zorluklarını gözeterek eğitsel yönden kullanılabilirlik ve yorumlanabilirlik kriterlerini göz önünde bulundurmuş olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Tonal ve modal yapıdaki eğitim müziği eserlerine ne ölçüde yer verilmiştir?

Tablo 3: *Tonal ve Modal Yapıdaki Eserlerin Sınıflara ve Ülkelere Göre Dağılım*

		<i>Tonal eserler</i>		<i>Modal eserler</i>		<i>Toplam</i>
		<i>N</i>	<i>(%)</i>	<i>N</i>	<i>(%)</i>	
6. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	69	90,78	7	9,22	76
	<i>Türkiye (1&2)</i>	83	67,48	40	32,52	123
7. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	31	81,57	7	18,43	38
	<i>Türkiye (1&2)</i>	73	66,97	36	33,03	109
8. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	22	95,65	1	4,35	23
	<i>Türkiye (1&2)</i>	53	59,55	36	40,45	89

Tablo 3’te görüldüğü üzere Makedonya 6. sınıf ders kitaplarında tonal eser sayısı 69 (% 91), modal eser sayısı ise 7 (% 9) tanedir. 6. sınıf Türk ders kitaplarında ise tonal eser sayısı 83 (% 67), modal eser sayısı ise 40 (% 33) tanedir. Makedonya 7. sınıf ders kitaplarında tonal eser sayısı 31 (% 82), modal eser sayısı ise 7 (% 18) tanedir. 7. sınıf Türk ders kitaplarında ise tonal eser sayısı 73 (% 67), modal eser sayısı ise 36 (% 33) tanedir. Makedonya 8. sınıf ders kitaplarında tonal eser sayısı 22 (% 96), modal eser sayısı ise 1 (% 4) tanedir. 8. sınıf Türk ders kitaplarında ise tonal eser sayısı 53 (% 60), modal eser sayısı ise 36 (% 40) tanedir.

Her iki ülkeye ait kitaplarda bulunan eğitim müziği eserleri tonal müzik ağırlıklıdır. Modal müziğe daha az yer verilmiştir. Türk ders kitaplarındaki eser sayısı her sınıf düzeyinde, Makedonya ders kitaplarındaki eser sayısından daha fazladır. Türk ders kitaplarındaki tonal ve modal eserlerin birbirine oranı yarıya yakın bir seyir izlemekte ve bu durum her sınıf düzeyinde sürmektedir. Makedonya ders kitaplarındaki tonal, modal dengesi arasında büyük fark görülmektedir. Türk kitaplarında modal eser sayısının Makedonya'ya oranla fazla olması kitaplarda kullanılan geleneksel eserlerin modal ağırlıklı olmasından ve bazı eğitim müziği eserlerinin de geleneksel müzik kaynaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Makedonya geleneksel müziklerinin büyük çoğunluğunun tonal olması Makedonya ders kitaplarında modal eserlerin sayısındaki azlığı göstergesi olarak görülebilir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Anonim eserlerin sayısı sınıf düzeyi ve ülkeler arasında farklılık göstermekte midir?

Tablo 4: Anonim Eser Kullanılma Sıklığının Sınıf Düzeyi ve Ülkelere Göre Dağılımı

		Anonim eser		Bestecisi belli eser		Toplam
		N	(%)	N	(%)	
6. sınıf	Makedonya (1&2)	56	73,68	20	26,32	76
	Türkiye (1&2)	42	34,15	81	65,85	123
7. sınıf	Makedonya (1&2)	29	76,32	9	23,68	38
	Türkiye (1&2)	38	34,86	71	65,14	109
8. sınıf	Makedonya (1&2)	9	39,13	14	60,87	23
	Türkiye (1&2)	31	34,83	58	65,17	89

Tablodan görüldüğü gibi 6. sınıflarda Makedonya'da birinci ve ikinci yazar grubunun kitaplarında toplam anonim eserlerin sayısı 56 (% 74), bestecisi belli eser sayısı 20'dir (% 26). Makedonya'da 7. sınıflarda birinci ve ikinci yazar grubunun kitaplarında toplam anonim eser sayısı 29 (% 76), bestecisi belli eser sayısı 9'dur (% 24). Makedonya'da 8. sınıflarda birinci ve ikinci yazar grubunun toplam anonim eser sayısı 9 (% 39), bestecisi belli eser sayısı 14'tür (% 61). Türkiye'de 6. sınıflarda birinci ve ikinci yazar grubunun kitaplarında anonim eser sayısı toplam 42 (% 34), bestecisi belli eser sayısı 81'dir (% 66). Türkiye'de 7. sınıflarda birinci ve ikinci yazar grubunun kitaplarında anonim eserlerin sayısı 38 (% 35), bestecisi belli eser sayısı 71'dir (% 65). Türkiye'de 8. sınıflarda birinci ve ikinci yazar grubunun yayımladığı kitaplarda toplam anonim eserlerin sayısı 31 (% 35), bestecisi belli eser sayısı 58'dir (% 65).

Makedonya'da aynı sınıf düzeylerinde değişik yazar gruplarının eser seçimlerinde birbirleri ile çok farklı anlayış sergiledikleri görülmektedir. Seçilen bir kitapta öğrenciler çok fazla sayıda anonim eser ile karşılaşırken, diğer kitapta çok az anonim eserle

karşılaşmaktadırlar. Bu durum kitap yazımında ortak bir programa bağlı olmadan serbest bir davranış gösterildiği izlenimini uyandırmaktadır. Makedonya'daki kitaplarda anonim eser kullanma oranı Türkiye'deki kitaplara oranla daha fazladır. Bu durum Makedonya'da okul şarkı dağılımının daha kısıtlı olduğunu düşündürmektedir. Türkiye'de son yıllarda okul müzikleri besteleme konusundaki yoğun çalışmalar, yeterince eğitim müziği eseri yaratılmasına yol açmıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Eserler hangi formlardan oluşmakta, sınıf düzeyi ve ülkelere göre ne sıklıkta kullanılmaktadır?

Tablo 5: *Eserlerin Form Özelliklerinin Kullanılma Sıklığının Sınıf Düzeyi ve Ünelere Göre Dağılımı*

		<i>A</i> <i>Bir bölümlü şarkı</i>		<i>A+B</i> <i>İki bölümlü şarkı</i>		<i>A+B+A</i> <i>A+B+C</i> <i>Üç bölümlü şarkı</i>		<i>A+B+C+A</i> <i>A+B+C+D</i> <i>Katlı şarkı</i>		<i>Şarkı formuna uymayan</i>		<i>Toplam eser sayısı</i>
		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	
6. Sınıf	<i>M (1)</i>	15	63	4	17	2	8	-	-	3	13	24
	<i>M (2)</i>	41	79	9	17	2	4	-	-	-	-	52
	<i>T (1)</i>	42	76	7	13	3	5	1	2	2	4	55
	<i>T (2)</i>	46	68	12	18	3	4	-	-	7	10	68
7. Sınıf	<i>M (1)</i>	3	38	3	38	1	13	-	-	1	13	8
	<i>M (2)</i>	24	80	4	13	-	-	-	-	2	7	30
	<i>T (1)</i>	29	56	15	29	1	2	1	2	6	12	52
	<i>T (2)</i>	28	49	22	39	1	2	2	4	4	7	57
8. Sınıf	<i>M (1)</i>	4	44	2	22	-	-	-	-	3	33	9
	<i>M (2)</i>	6	43	1	7	-	-	-	-	7	50	14
	<i>T (1)</i>	25	57	7	16	1	2	-	-	11	25	44
	<i>T (2)</i>	19	42	11	24	1	2	-	-	14	31	45

Tablo 5'e bakıldığında 6. sınıfta Makedonya'da birinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formunda yazılmış eserlerin oranı % 63, iki bölümlü şarkı % 17, ikinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formu % 79, iki bölümlü oranı % 17 dir. Makedonya'da 7. sınıflarda birinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formu % 38, iki bölümlü % 38'dir. İkinci yazar grubunun kitabında bu

oran % 80, iki bölümlü oranı ise % 13'tür. Makedonya'da 8. sınıflarda bir bölümlü şarkı formu oranı % 44, şarkı formuna uymayanların oranı ise % 33'tür. İkinci yazar grubunda bir bölümlü şarkı formu % 43, forma uymayan % 50'dir. Türkiye'de 6. sınıflarda birinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formunda yazılmış eserlerin oranı % 76, iki bölümlü şarkı % 13, ikinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formu % 68, iki bölümlü oranı % 18'dir. Türkiye'de 7. sınıflarda birinci yazar grubunun yayımladığı kitapta bir bölümlü şarkı formu % 56, iki bölümlü % 29'dur. İkinci yazar grubunun kitabında bu oran % 49, iki bölümlü oranı ise % 39'dur. Türkiye'de 8. sınıflarda bir bölümlü şarkı formu oranı % 57, şarkı formuna uymayanların oranı ise % 25'tir. İkinci yazar grubunda bir bölümlü şarkı formu % 42, forma uymayan % 31'dir. 8. Sınıflardaki kitaplarda her iki ülkedeki eser seçimlerinde de bir paralellik görülmektedir. Burada dikkat çekici yoğunluk bir bölümlü şarkı formu yanı sıra şarkı formuna uymayan diğer formlarda da görülmektedir. Sınıf düzeyi arttıkça diğer formlara doğru yoğunlaşma görülmektedir

Her iki ülkenin müzik kitaplarında kullanılmak için seçilen eserlerin formları bir bölümlü ve iki bölümlü şarkı formlarında yoğunlaşmaktadır. Bu durum eğitsel amaç ilkelerine uygun bir yapı sergilemektedir. Öğretim kolaylığı ve anlaşılabilirlik açısından uygun bir seçim olduğu söylenebilir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Nüans işaretleri ve hız terimleri ne sıklıkta kullanılmaktadır?

Tablo 6: *Nüans İşaretlerinin ve Hız Terimlerinin Kullanılma Durumu*

		<i>Nüans işaretleri</i>	<i>Hız terimleri</i>	<i>Toplam</i>
		<i>N</i>	<i>N</i>	
6. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	2	-	2
	<i>Türkiye (1&2)</i>	64	112	176
7. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	1	3	4
	<i>Türkiye (1&2)</i>	82	105	187
8. sınıf	<i>Makedonya (1&2)</i>	1	8	9
	<i>Türkiye (1&2)</i>	74	99	173

Tablo 6'dan anlaşılacağı gibi Makedonya ders kitaplarındaki eğitim müziği eserlerinde nüans işaretleri 6 sınıfta 2, 7 ve 8. sınıflarda 1'er kez toplam 4 defa kullanılmıştır. Hız terimleri ise 7. sınıfta 3, 8. sınıfta ise 8 kez kullanılmıştır. Türkiye'deki

ders kitaplarında nüans işaretleri 6. sınıfta 64, 7. sınıfta 82 ve 8. sınıfta ise 74 kez olmak üzere toplam 220 defa kullanılmıştır. Hız terimleri ise 6. sınıfta 112, 7. sınıfta 105, 8. sınıfta ise 99 kez olmak üzere toplam 306 defa kullanılmıştır. Makedonya ve Türkiye yazar guruplarının kitapları kıyaslandığında Türkiye’de yayımlanan kitaplarda bulunan eğitim müziği eserlerinde hız terimleri ve nüans işaretleri daha çok sayıda belirtilmiştir.

Eserlerin yorumlanması sırasında çok önemli etken olan nüans işaretleri ve hız terimlerinin müzik eğitiminin her aşamasında etkin kullanılması çok önemlidir. Öğrencinin müziğe karşı duyarlılığını arttırmakta önemli bir etken olan bu işaret ve terimlerin Makedonya ders kitaplarında yer almaması düşündürücü bir durum oluşturmaktadır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

En çok kullanılan ölçü birimleri hangileridir?

Tablo 7: Kitaplardaki Eserlerde Kullanılan Ölçü Birimlerinin Sınıflara ve Ülkelere Göre Dağılımı

		2/4		3/4		4/4		C		5/8		6/8		7/8		9/8		Diğer		Toplam
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
6. Sınıf	M (1)	7	29	4	17	5	21	3	13	-	-	1	4	3	13	1	4	-	-	24
	M (2)	23	44	7	13	3	6	3	6	4	8	1	2	9	17	2	4	-	-	52
	T (1)	24	44	6	11	22	40	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	2	4	55
	T (2)	22	32	7	10	30	44	-	-	3	4	2	3	-	-	2	3	2	3	68
7. Sınıf	M (1)	-	-	1	13	5	63	-	-	1	13	-	-	1	13	-	-	-	-	8
	M (2)	8	27	9	30	4	13	2	7	1	3	-	-	2	7	1	3	3	10	30
	T (1)	17	33	6	12	20	38	-	-	-	3	6	2	4	3	6	1	2	52	
	T (2)	10	18	6	11	30	53	-	-	2	4	4	7	2	4	2	4	1	2	57
8. Sınıf	M (1)	2	22	1	11	2	22	-	-	-	-	-	4	44	-	-	-	-	9	
	M (2)	1	7	1	7	2	14	7	50	-	-	1	7	1	7	-	-	1	7	14
	T (1)	13	30	4	9	18	41	2	5	2	5	2	5	-	-	2	5	1	2	44
	T (2)	12	27	6	13	16	36	1	2	2	4	3	7	-	-	-	-	5	11	45

Tablo 7’de Makedonya’da birinci yazar gurubunun kitabında yayımlanan eğitim müziği eserleri arasında 2/4’lük ve 4/4’lük ölçü birimlerine ait eserlerin diğer ölçü birimlerine ait eserlerden sayıca daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tüm sınıflar için geçerlidir. İkinci yazar gurubunun kitabında yayımlanan eğitim müziği eserleri arasında 2/4’lük ve 4/4’lük ölçü birimlerine ait eserlerin diğer ölçü birimlerine ait eserlerden sayıca daha çok

kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tüm sınıflar için geçerlidir. Türkiye’de birinci yazar gurubunun yayımladığı kitaptaki eğitim müziği eserleri arasında 2/4’lük ve 4/4’lük ölçü birimlerine ait eserlerin diğer ölçü birimlerine ait eserlerden sayıca daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tüm sınıflar için geçerlidir. İkinci yazar gurubunun kitabında yayımlanan eğitim müziği eserleri arasında 2/4’lük ve 4/4’lük ölçü birimlerine ait eserlerin diğer ölçü birimlerine ait eserlerden sayıca daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tüm sınıflar için geçerlidir. Aksak ritimdeki eserlerin seçiminde 6. sınıfta Makedonya kitaplarında daha fazla sayıda eser bulunmakta, 7. sınıfta Türkiye kitaplarında daha fazla eser bulunmakta, 8. sınıfta ise her iki ülkede birbirine yakın sayıda esere yer verilmiştir.

Makedonya ve Türkiye’de okutulan müzik ders kitaplarında kullanılan eserlerin ölçü sayıları 2/4’lük ve 4/4’lük ölçü sayılarında yığılma göstermektedirler. Bu ölçü sayılarında yazılmış eserlerin öğretimi ve uygulamasının daha kolay olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eğitim müziği eserlerinin bu ölçü sayılarından seçilmesinin doğru bir yaklaşım olduğu düşünülebilir.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgu ve Yorum

Hangi ses aralıkları ne sıklıkta kullanılmıştır?

Tablo 8: Eserlerde Ses Aralıklarının Kullanım Sıklığının Sınıflara ve Ükelere Göre Dağılımı

		3'lü aralık		4'lü aralık		5'li aralık		6'lı aralık		7'li Aralık		8'li aralık		Toplam
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
6.Sınıf	M (1)	22	35	21	34	11	18	7	11	-	-	1	2	62
	M (2)	44	38	41	35	17	15	12	10	-	-	3	3	117
	T (1)	44	43	30	29	17	17	8	8	1	1	2	2	102
	T (2)	63	43	38	26	30	20	10	7	4	3	3	2	148
7.Sınıf	M (1)	7	35	6	30	5	25	1	5	1	5	-	-	20
	M (2)	24	39	22	36	11	18	1	2	-	-	3	5	61
	T (1)	50	42	36	30	18	15	8	7	2	2	6	5	120
	T (2)	50	35	41	29	28	20	12	9	3	2	7	5	141
8. Sınıf	M (1)	9	39	6	26	5	22	1	4	-	-	2	9	23
	M (2)	13	29	13	29	7	16	5	11	1	2	6	13	45
	T (1)	41	39	28	26	24	23	8	8	2	2	3	3	106
	T (2)	40	35	38	34	20	18	6	5	3	3	6	5	113

Tablo 8 incelendiğinde Makedonya ders kitaplarında 6. sınıflarda yedili aralık hiç kullanılmamıştır. En çok kullanılan aralık ise üçlü ve dördü aralıdır. Türkiye ders kitaplarında 6. sınıflarda yedili aralığı 5 defa kullanılmıştır. En çok kullanılan aralık ise üçlü aralıdır. 6. sınıflarda her iki ülke kitaplarında yaklaşık bir paralellik görülmektedir. Makedonya ders kitaplarında 7. sınıflarda birinci yazar grubu sekizli aralığa ikinci yazar grubu yedili aralığa hiç yer vermemişler. En çok üçlü aralığa yer verilmiştir. Türkiye ders kitaplarında 7. sınıflarda en az yedili aralığa yer verilmiş. En çok ise üçlü aralığa yer verilmiştir. Her iki ülke kitaplarında bu sınıf düzeyinde yakın paralellik görülmektedir. Makedonya ders kitaplarında 8. sınıflarda en az yedili aralığa en çok ise üçlü ve dördü aralığa yer verilmiştir. Türkiye ders kitaplarında en az yedili aralık en çok ise üçlü ve dördü aralık kullanılmıştır.

Eğitim müziği eserleri içerisinde bulunan aralıkların sayıca çokluğunun daha küçük aralıklar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. İlköğretim ikinci devrede kullanılan eserlerde üçlü ve dördü aralıkların daha yoğun kullanılması, mutasyon dönemindeki öğrencilerin şarkıları zorlamadan söyleyebilmeleri açısından önemlidir. Her iki ülkede yayımlanan müzik ders kitaplarındaki bu benzerlik, öğrenci gelişim aşamalarının izlenmesi konusundaki benzer yaklaşımlardan kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmektedir. Her iki ülke iklimlerinin insan gelişimdeki rolü ve kültürel yakınlığının da bu durumda etken olduğu düşünülebilir.

Sonuç ve Öneriler

Makedonya'da yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinin sayısının, Türkiye'de yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinin sayısından daha az olduğu gözlemlenmektedir. Kitaplarda en fazla yer alan eğitim müziği eserleri arasında halk müziği eserleri ve okul şarkıları çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu durum hem Makedonya'da yayımlanan kitaplarda hem Türkiye'de yayımlanan kitaplarda görülmektedir. Eserler arasında en az sayıda bulunan müzik türleri Klasik Batı Müziği eserleri ve Geleneksel Sanat Müziği'dir. Bu durumun kitap yazarlarının klasik batı müziği ve geleneksel sanat müziği eserlerinin yorumlanmasındaki zorluklarını gözeterek, eğitsel yönden kullanılabilirlik ve yorumlanabilirlik kriterlerini göz önünde bulundurmuş olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Her iki ülkeye ait kitaplarda bulunan eğitim müziği eserleri tonal müzik ağırlıklıdır. Modal müziğe daha az yer verilmiştir. Türk ders kitaplarındaki tonal ve modal eserlerin birbirine oranı yarıya yakın bir seyir izlemekte ve bu durum her sınıf düzeyinde sürmektedir. Makedonya ders kitaplarındaki tonal, modal dengesi arasında büyük fark görülmektedir. Türk kitaplarında modal eser sayısının Makedonya'ya oranla fazla olması kitaplarda kullanılan geleneksel eserlerin modal ağırlıklı olmasından ve bazı eğitim müziği eserlerinin de geleneksel müzik kaynaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Makedonya

geleneksel müziklerinin büyük çoğunluğunun tonal olması Makedonya ders kitaplarında modal eserlerin sayısındaki azlığın göstergesi olarak görülebilir.

Makedonya'daki kitaplarda anonim eser kullanma oranı Türkiye'deki kitaplara oranla daha fazladır. Bu durum Makedonya'da okul şarkı dağarcığının daha kısıtlı olduğunu düşündürmektedir. Her iki ülkenin müzik kitaplarında kullanılmak için seçilen eserlerin formları bir bölümlü ve iki bölümlü şarkı formlarında yoğunlaşmıştır. 8. Sınıflardaki kitaplarda her iki ülkedeki eser seçimlerinde bir paralellik görülmektedir.

Türkiye'deki ders kitaplarında kullanılan çok seslilik ve çalgı eşliği kullanma sıklığı Makedonya'daki ders kitaplarında kullanılanlardan daha fazladır. Türkiye'de yayımlanan kitaplarda bulunan eğitim müziği eserlerinde nüans işaretleri ve hız terimleri Makedonya'ya göre daha çok sayıda belirtilmiştir. Makedonya ve Türkiye'de okutulan müzik ders kitaplarında kullanılan eserlerin ölçü sayıları 2/4'lük ve 4/4'lük ölçü sayılarında yığılarak bir benzerlik göstermektedirler. Makedonya'da yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan nota değerleri ile Türkiye'de yayımlanan müzik ders kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinde kullanılan nota değerlerinin kullanımı benzer özellik göstermektedir. Eğitim müziği eserleri içerisinde bulunan aralıklar üçlü ve dörtlü aralıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Elde edilen araştırma bulguları sonucunda konuyla ilgili aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

Müzik ders kitaplarında çeşitli müzik türlerine yer verilmelidir. Özellikle dünya çapında değer kazanmış ve evrensel müziği teşkil eden klasik batı müziği eserlerinin ve geleneksel sanat müziği örneklerinin kitaplarda yer alması gerekir.

Eserlerin ses genişlikleri düzenlenmelidir. Başlangıçta daha dar aralıklı eserlerin bulunması ve sınıf düzeyi arttıkça eserlerin ses genişliğinin arttırılması gerekir.

Eğitim müziği eserlerinin sınıfa uygunluğu, eserlerin estetik ölçütleri yanı sıra içerdiği aralıkları da hesaba katılarak düzenlenmelidir. Eğitsel amaçla kullanılan eserlerin sınıf düzeyine göre dağılımında altılı, yedili ve sekizli aralıkları içeren eserlerin de kitaplarda kapsanması gereklidir.

Yalnızca belli ölçü birimlerine dayalı olarak eserlerin seçilmesi yerine farklı türden ölçü birimlerine ait eğitim müziği eserlerinin seçilmesi gerekir.

Nüans işaretlerinin ve hız terimlerinin müzik kitaplarında bulunan eğitim müziği eserlerinde belirtilmelidir. Bu durum öğrencinin kitabı yalnız başına kullanırken bestecinin notada anlatmak istediklerine daha duyarlı olarak yaklaşabilmesine yardımcı olabilir.

Kitaplardaki eser seçimi dikkatli yapılmalıdır. Eserlerin söz yazarının ve bestecisinin belirtilmesi öğrencinin karşılaştığı eserlerin söz ve müziğinin kime ait olduğunu bilmesi açısından yararlıdır.

Kaynakça

- Ayarman, O. ve Aksan, B. (2002). *İlköğretim müzik ders kitabı 6, 7, 8*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Binbaşıoğlu, C. (1981). *Genel öğretim bilgisi: öğretimin ilke, yöntem ve teknikleri*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Demirel, Ö. (2002). *Karşılaştırmalı eğitim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2003). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Emin, O. (2005). *Türkiye ve Makedonya'da ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Karkın, K. (2002). *İlköğretim müzik ders kitabı 6, 7, 8*. İstanbul, Elit Yayıncılık.
- Kırcaalili, H. ve Koçak, N. (2002). Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetlerinde okul öncesi eğitim sisteminin karşılaştırılması olarak incelenmesi. XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, Yakın Doğu Üniversitesi.
- Kolarovska, G.V. (1998). *Problemite na poçetnata muzička nastava i nivniot odraz vo učebnisite za poçetnoto muzičko vospitanie i obrazovanie vo Republika Makedonija*. Period Po Vtorata Svetska Voyna. Universitet Sv. Kiril i Metodiy - Skopye. Fakultet Za Muzička Umetnost Oddel Za Muzička Teoriya i Pedagogiya.
- Korvezirovski, M. ve Seyfullah, K. (1967). *Makedonsko Turski rečnik - Makedonca Türkçe sözlük*. Skopye: İzdavaç: İzdavaçko Pretpriyatje Prosvetno Delo - Peçati: Grafički Zavod Goçe Delçev.
- Makedonya Pedagoji Kurumu (1998). *Müzik eğitimi dersi plan ve programı V-VIII. sınıflar*. Üsküp: Eğitim ve Fizik Kültürü Bakanlığı.
- Pojgay, Y. (1950). *Metodika muzičke nastave*. Zagreb: Nakladni Zavod Hrvatske.
- Radevski, T. (1989). *Metodski priračnik po muzička kultura od I-IV oddelenie (priračnik za nastavni)*. Skopye: Prosvetno Delo.
- Say, A. (1996). *Müzik eğitimi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi: temel kavramlar, ilkeler, yaklaşımlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Ültanır, G. (2000). *Karşılaştırmalı eğitim bilimi (kuram ve teknikler)*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Vitanova, A., Atanasov, Z., ve Dimova, S. (2002). *Muzičko obrazovanie za VI. oddelenie*. Skopye: Prosvetno Delo A.D.
- Vitanova, A., Atanasov, Z., ve Dimova, S. (2002). *Muzičko obrazovanie Za VII. oddelenie*. Skopye: Evro Kult 2000.
- Vitanova, A., Atanasov, Z., ve Vesna, M. (2002). *Muzičko obrazovanie za VIII. oddelenie*. Skopye: Evro Kult 2000.